

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL SENIOR
CERTIFICATE**

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

PUDUNGWANA 2022

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 7.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo dikarabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe.)
- Ha mohlalobuwa a sebedisitse mantswe a tswang puong e nngwe e seng ena eo a hlahlojwang ho yona, mantswe ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo, haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitse temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng, le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlalobuwa a se ke a Abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE. Lebaka/tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlalobuwa a fane ka polelo e felletseng, a Abelwe matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelletse mola/qatsohisitse.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlalobuwa yena a fanne ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswe a hlahang dipuong tse sebediswang mabatoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 1

TEMA YA A

- 1.1 Ho akanngwa hore e ka ba batho ba fetang halofo ya miliyone/Ke batho ba fetang halofo ya miliyone. ✓ (1)
- 1.2
 - Mofuta wa dijo tseo batho ba di jang. ✓
 - Diphetoho ditlwaelong tsa batho tsa ho phela.**[E le nngwe feela.]** (1)
- 1.3 Ke le leng la mafu a jeleng setsi mehleng ena. ✓ (1)
- 1.4 Ho bakwa ke hore mofuta ka mong o entswe ka dikhemikhale dife/Ke dikhemikhale. ✓ (1)
- 1.5 A botjwa ke mokedikedi wa dikhemikhale ka hara diphiyo. Mokedikedi oo o a fetoha, o ipope hore e be ntho e thata. ✓✓ (2)
- 1.6
 - Le baka kगतello ya moroto. ✓
 - Ho ruruha. ✓
 - Le baka lehlaba le bohloko.**Tse pedi feela.** (2)

- 1.7
- Hobane majwana ao a diphayo a ka ba teng ka ho motho empa ho se matshwao a bontshang hore a teng ho yena. ✓
 - Hobane majwana ao a se bohloko ka eo nako. ✓
- (2)
- 1.8
- Ke kgodiswa ke ho bona hore ho entswe diphuputso ka lona. hobane re fuwa le dipalopalo tsa hore mofuteng wa majwana a diphayo a nang le motswako wa khalsiamo ke ona o itlhomeng ka pele ka diporesente tse 70. ✓✓
- Selemong ho amohelwa batho ba fetang halofo ya milione sepetelele.
 - Ngaka Odion Aire, o hlalositse hore lefu lena le teng.
- [E le nngwe feela]**
- (2)
- 1.9
- Mafosi, hobane ho thwe sekgahla sa hore le kgutlele mothong se hodimo. ✓✓
- (2)
- 1.10
- A amana le ditaba tsa tema ka hore hang feela ha o belaela ho kula ho itseng mathela ngakeng ka yona nako eo. ✓✓
 - A amana le ditaba tsa tema ka hore re etse bonnete hore re phela hantle re be re je ka tshwanelo ka mehla.
 - A amana ka hore leha re se na matshwao re no ye ngakeng ho ya itlhola.
- [E le nngwe feela.]**
- (2)
- 1.11
- C/Majwana a tsamaya ho tloha tulong e nngwe ho ya ho e nngwe. ✓
- (1)
- 1.12
- Boholo ba majwana. ✓
 - Boteng ba tshwaetso. ✓
- (2)
- 1.13
- Ditaba tsa tema ena di ama batjha ka kotloloho ka hore boholo ba bona bo fetotse tsela ya bona ya ho ja kaha ba rata dijo tse potlakileng tse phehuweng mabenkeleng mme ka lebaka leo ba kotsing e kgolo ya ho tshwarwa ke lefu lena. ✓✓
 - Ditaba tsa tema ena di ama batjha ka kotloloho hobane tlwaelo ya batjha ba bangata ke ho sebedisa tahi hampe ho feta tekano.
- [E le nngwe feela.]**
- (2)
-
- 1.14
- Pheteletso e sebedisitsweng polelong eo e etsa ke utlwisise hantle hore bakudi ba bangata ba fosa keletso eo kaha ba nwa mekedikedi e mengata haholo ho feta tekano. ✓✓✓
- (3)

TEMA YA B

- 1.15
- Sepheopheo ke ho nolofaletsa basebedisi ho ba le kgetho ya mefuta e fapaneng ya dikgokahano. ✓
- (1)
- 1.16
- Mosebetsi wa letshwao leo ke ho tsebisa/bontsha basebedisi moo gugulu e fumanehang teng. ✓
- (1)
- 1.17
- Feisibuku ke kgokahano eo batho boholo ba e sebedisetsang ho hokahana ka tsela eo e seng ya semmuso athe imeili yona boholo e sebedisetswa dikgokahano tsa semmuso. ✓
- [Ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.]**
- (2)

- 1.18 E, thekenoloji e nolofaditse maphelo a batho hobane ba kgona ho hokahana ba le kae kapa kae moo ba leng ka tshebediso ya mefuta e fapaneng ya marangrang.✓✓ (2)
[Ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

	QOTSO		DINTLHA TSE LEBELLETSWENG
1.	'Ho atleha ho hloka nako, maikemisetso le boinehelo bo felletseng ho seo o se etsang hore o kgone ho fihlella ditoro tsa hao.'	1.	Katleho e fihlellwa ka boitelo nthong eo o e etsang.
2.	'O hloka ho tsepamisa maikutlo ho seo o se etsang, hopola hore mmesa mohlwane ha a panye.'	2.	Se dumelle letho ho o kgelosa morerong wa hao.
3.	'Nakong eo o ntseng o sebetsa ka thata ho fihlella ditoro tsa hao hopola ho leboha ka dikatleho tse nyenyane tseo o ntseng o di fumana.'	3.	Ananela dikatleho tse sa bonahaleng tseo o di fumanang leetong lena la katleho.
4.	'Aha boitshepo ka hare ho wena o ipolelle hore o na le bokgoni bohle ba ho atleha.'	4.	Itshepe hore seo o se batlang o tla se fihlella.
5.	'Leha o ka hloleha ka makgetlo a mangata, ikgothatse o boele o leke hape.'	5.	O se nyahamiswe ke ditshitiso tse tla o hlhela.
6.	'Katleho ha e fihlellwe ka letsatsi empa e batla boikwetliso, mamello le botshepehi nthong eo o e etsang.'	6.	Mamello, botshepehi le boikwetliso di lebisa katlehong.
7.	'E ba le taolo ho tsohle, tseba hore ha ho motho e mong ya tla jara boikarabelo ba ho o fa katleho.'	7.	Katleho ya hao ke boikarabelo ba hao e seng ba e mong.

(Palo ya mantswe = 70)

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso ho itshetlehe ho kenngweng ha dintlha tsa bohlokwa ho latela ditlhoko tsa potso le ho ntshuweng ha tse sa amaneng le potso hohang.

Kabo ya matshwao:

- Matshwao a 7 dintlheng tse supileng. (Letshwao bakeng sa ntlha)
- Matshwao a 3 tshebedisong ya puo.
- Matshwao ohle: 10

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlhlobuwa a sebedisitse mantswe a hae:

- Dintlha tse 1–3 tse nepahetseng: kabo e be letshwao le le leng.
- Dintlha tse 4–5 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mabedi.
- Dintlha tse 6–7 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mararo.

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a qotsitse dintlha di le jwalo temeng:

- Ha a qotsitse ntlha tse (6–7) a se Abelwe matshwao a puo.
- Ha a qotsitse ntlha tse (4–5) a Abelwe letshwao le le leng la puo.
- Ha a qotsitse ntlha tse (2–3) a Abelwe matshwao a mabedi a puo.

ELA TLHOKO:

Palo ya mantswe:

- Batshwai ba nnetefatse palo ya mantswe a sebedisitsweng ke bahlahlobuwa.
- Mohlahlobuwa a se hulelwe matshwao ha a sa bontsha palo ya mantswe kapa ha palo ya mantswe e sa nepahala.
- Ha mohlahlobuwa a fetile/tlotse palo e lebelletsweng ya mantswe, motshwayi a bale ho fihlella qetellong ya polelo e le nngwe ka mora palo ya mantswe a lebelletsweng, mme a se tshwaye kgutsufatso kaofela.

Mohlala wa palo ya mantswe:

	Polelo			Palo ya mantswe
SESOTHO	<i>Ke</i>	<i>a</i>	<i>tsamaya</i>	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:

10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

Mopeleto

- Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
- Dikarabong tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
- Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswe, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng di be di ngolwe ka dipolelo tse felletseng ho latela ditaello.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 3

- 3.1 Mmapatsi o phetaphetile lentswe leo e le ho toboketsa kapa ho hatella molemo/se tla unwa ke ba reretsweng papatso ena. ✓✓ (2)
- 3.2 E thusa mmapatsi ho fihlella sepheo sa papatso ya hae ka ho ngoka moreki ho reka kgomo ena e tla mo tswela molemo wa ho eketsa leruo la hae haholo. ✓✓ (2)
- 3.3 A na le tshusumetso ya ho potlakisetsa bareki fantising ✓ hobane fantising ba fihlang pele ba monyetleng wa ho iphumanela tse molemo ha ba fihlang morao ba ka itshola. ✓✓ (3)
- 3.4 Tshebediso ya ona e bontsha tshekamelo/ leeme✓ kaha mmapatsi o fana ka setshwantsho sa hore eka ke batho ba morabe wa ba basweu feela ba tsebang ka tsa fantisi empa ho se jwalo. ✓✓ (3)
- [10]**

POTSO YA 4

- 4.1 Anastrofi e sebedisitse ka sepheo sa ho hatella/toboketsa ntlha ya hore kgetlong lena Marashia a ba bontsha kamoo a lwanang kateng. ✓✓ (2)
- 4.2 E amana le molaetsa wa yona ka hore o kgwaqile, o hlwentse ka sefahlehong, hobane ha ho na kgotso ba ntweng, mme seo se pakwa le ke masole a khathunung. ✓✓ (2)
- 4.3 Leeme la bong le totobala ka hore ditshwantsho tse khathunung ke tsa banna feela. Sena se fana ka mohopolo wa hore basadi ba a nyatsuwa, ba nkuwa ba fokola ha ho tluwa ntweng. ✓✓ (2)
- 4.4
- Tomatso e hlahiswa ke ketso ya monna wa Russia ya tihaketseng Ukraine empa a patile masole a hlometseng ka mora hae. ✓✓
 - Tomatso e hlahiswa ke puo e monahanong wa monna wa Russia ya buang ka lerato empa ka mora hae a patile masole a hlometseng ho qeta.
- [E le nngwe feela.]** (2)
- 4.5 Boitshetleho ba mokhathunu ke ba ntwana e pakeng tsa dinaha tse pedi, hobane re bona banna ba masole ba jereng dithunya ba naha ya Ukraine le masole a naha ya Russia a hlometseng ka dibetsa tsa ntwana. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 5

- 5.1 A hlakisa moelelo wa hore metswalle eo mongodi a buang ka yona ha se metswalle ya nnete empa o bua ka baratani ba batho ba ntseng ba sebedisa diselefounu balekane ba bona ba ntse ba le teng. ✓✓ (2)
- 5.2 Ke sehalo sa ngongoreho hobane mongodi o ngongorehiswa/tshwenyehile/halefile ke tsela e mpe eo diselefounu di sebediswang ka yona malapeng. ✓✓ (2)
- 5.3 Le nthusa ho utlwisisa hore mongodi o kgathatsehile/tshwenyehile/halefile ke tsela eo malapa a mangata a seng a hloka kgotso kateng ka lebaka la tshebediso e mpe ya diselefounu. ✓✓ (2)
- 5.4 O nthusa ho utlwisisa hore batho ba se ba sebedisa diselefounu jwalo ka diwatjhe, dikhemera le dikhalendara. ✓✓ (2)
- 5.5 O le sebedisitse ka sepheo sa ho hlakisa hore diphapang/diqabang tse bang teng malapeng ke sona sesosa sa ho thubeha ha manyalo a mangata matsatsing a kajeno. ✓✓ (2)
- 5.6
- Mongodi o kgethile ho sebedisa lentswe disebediswanyana ho hlakisa lenyatso la hae tshebedisong e mpe ya diselefounu e fetotseng phedisano ya malapa hampe. ✓✓
 - Mongodi o kgethile ho sebedisa lentswe disebediswanyana ho bontsha hore o nyefola tshebediso e mpe ya diselefounu ka hara malapa.
- [E le nngwe feela, ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.]** (2)
- 5.7
- Ke mohopolo hobane ha se kamehla dikgulakgulano tsa ka malapeng di bakuwang ke diselefounu. ✓✓
 - Ke mohopolo hobane ha ho na sephetho sa diphpuphutso kapa tsona dipalopalo tse tiisang taba ena.
- [E le nngwe feela, ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.]** (2)
- 5.8 Ke wa hore baithuti ba bang ha ba kgone ho tswela pele kaha ba emetse hore ya balang a bale. ✓ (1)
- 5.9
- Le ka susumetsa eo le lebisitsweng ho yena hore a halefe. ✓
 - Le ka susumetsa eo le lebisitsweng ho yena hore a inyatse, a ikgalale.
- [E le nngwe feela.] Ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.** (1)
- 5.10 B/O tenehetse ho bala hobane mokgwa oo a emeng ka wona o re netefalletsa hore ha a na boitshepo ba ho bala a eme ka pela ba bang. ✓✓ (2)
- 5.11 E totobatsa ntlha ya matla le puo ka hore moithuti a ke ke a mo arabisa hampe kaha titjhere ke yena ya nang le matla sebakeng seo. ✓✓ (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80